

ДЕРЖАВА ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розкрито особливості державного втручання в діяльність українських банків під час кризи. Розглянуто проблему рекапіталізації вітчизняних банків. Обґрунтовано доцільність реорганізації проблемних банків шляхом злиття та утворення державної банківської холдингової групи. Викладено першочергові кроки державного регулювання банківського сектора України в сучасних умовах.

Ключові слова: криза, банківська система, проблемні банки, рекапіталізація, реорганізація банків, державне регулювання.

The peculiarities of the state interference in Ukrainian banks' activity during the crisis are exposed. The problem of recapitalization of our country's banks is considered. The expediency of the reorganization of the problematic banks by way of merging and the creation of the state banking holding group is grounded. The top priority steps of the state regulation of Ukraine's banking sector in modern conditions are elucidated.

Key words: crisis, banking system, problematic banks, recapitalization, reorganization of banks, state regulation.

Криза банківської системи України 2008 р. для багатьох учених-економістів і банкірів-практиків не була несподіваною. Кризу передікали. Вона наростала поступово, про неї знали, її чекали. Невідомо було лише, як скоро, коли саме вона відбудеться. Причому первинними стали саме внутрішні причини, а світова фінансова криза лише посилила їх наслідки. Основними економічними причинами можна вважати такі:

- невідповідність термінів наповнення ресурсного кошика українських комерційних банків і строків, на які вони надавали кредити юридичним і фізичним особам;
- розрив між валютами наданих кредитів і доходами, які отримують наші громадяни;
- суттєве скорочення припливу валютної виручки вітчизняних експортерів.

Ці важливі чинники і сприяли накопиченню тих негараздів, які спостерігаються і нині в банківській системі.

Звичайно, діяльність банків саморегулюється ринковими механізмами. Але якщо держава зацікавлена в підтримці стабільної роботи банківської системи, котра виступає важливою складовою підвищення загальної ефективності виробництва в країні та добробуту її населення, то перед нею постає завдання передбачати, не допускати і в крайньому випадку згладжувати об'єктивні нестійкості та недосконалість ринку.

У сучасних умовах, коли вітчизняна банківська система є збитковою, декілька десятків банків стоять на межі банкрутства, перед державою постає завдання зміцнення банківської системи шляхом низьких і стабільних рівнів інфляції, підвищення якості діяльності фінансових посередників і найголовніше – забезпечення верховенства закону. Розв'язанню сучасних проблем банківської системи та підвищенню ефективності державного регулювання банківської системи України знайшли відображення в працях багатьох вітчизняних дослідників: С. Аржевігіна, О. Барановського, В. Довгань, В. Коваленко, Л. Конопатської, І. Кравченко, І. Лютого, Д. Полозенко, С. Реверчука, В. Рисіна, А. Єпіфанова, К. Черкашиної та ін. Проте недостатньо вивченими залишаються питання державної рекапіталізації банків, державної політики відносно реорганізації проблемних банків і превентивних заходів щодо запобігання банкрутству банків.

Отже, метою статті є визначення наслідків державної рекапіталізації вітчизняних банків та обґрунтування актуальних засад державного регулювання з усунення та подальшого попередження негараздів банківської системи України.

Дискусія відносно принципів оптимальних масштабів участі держави в економіці зазвичай зводиться до питання про цілі, до яких вона повинна прагнути. Поза сумнівом, що роль держави в регулюванні економічних процесів повинна визначатися розумінням об'єктивних закономірностей розвитку економіки і суспільства.

В Україні, як відомо, саме держава стала творцем ринкової економіки, використовуючи в основному директивні методи її реформування. У сучасних умовах українській економіці необхідний синтез державного регулювання та ринкового саморегулювання для досягнення як короткострокової, так і довгострокової мети економічного зростання. Передусім це відноситься до банківського сектора. Через специфіку високих ризиків у банківській діяльності, реальній глобалізації фінансових ринків він повинен бути найбільш регульованою сферою бізнесу.

Наявність у банків специфічних властивостей традиційно забезпечувала їхню конкурентоспроможність. Озираючись на історію функціонування банків, особливо в період з кінця XIX до закінчення XX ст., можна зробити висновок, що специфіка банківського бізнесу випливала з особливої ролі, що її виконували банки в економіці. Забезпечуючи здійснення міжгосподарських розрахунків і будучи фінансовими посередниками, банки акумулювали грошові кошти суспільства, а отже, несли

відповідальність перед суспільством за їх збереження. При цьому ефективність використання банками тимчасово вільних коштів суспільства є важливим фактором економічного розвитку. Так, ще в XIX ст. було доведено, що кризи в роботі банківського сектора призводять до шоків, які відбиваються на економіці сильніше, ніж нестабільність в інших сферах підприємницької діяльності [7].

Типова в періоди криз тенденція, котра сьогодні спостерігається у світі, – посилення втручання держави в діяльність банків – не повинна вводити в оману. Це явище не тимчасове, а має вже системно-постійне значення. Звичайно, антикризові заходи, що носять характер протипожежних заходів, необхідні. Але і та ж криза задає стратегічні цілі. Економічну політику в такий період переважно орієнтувати не стільки на боротьбу з причинами або наслідками самої кризи, скільки на створення умов для становлення банківської системи нової якості.

З подібним підходом не має нічого спільного ні селективна підтримка компаній (точніше, їх керівництва), ні розширення державної власності. Все це може призвести до того, що кошти платників податків можуть бути витрачені для підтримки на плаву нежиттєздатних підприємств. У результаті держава позбавляється своїх накопичень, а на балансі в неї виявляється набір активів, експлуатація яких приводить до подальших збитків, а продаж неможливий, зважаючи на їх повну безперспективність.

Внески державних коштів у капітал “врятованих” під час кризи банків становили 17 млрд грн: “Родовід Банк” – 8,4 млрд грн, “Укргазбанк” – 5 млрд грн, “Київ” – 3,56 млрд грн. Станом на 1 жовтня 2010 р. “Родовід Банк” та “Київ” були збитковими, а “Укргазбанк” показав символічний прибуток. На виконання нормативів Національного банку України ці банки потребують додаткових вливань як мінімум 12 млрд грн, що не означає їх перетворення на повноцінні фінансові установи, які зможуть надавати кредитні послуги.

Ведуться дискусії щодо рекапіталізації державою банку “Надра”, якому за різними підрахунками необхідно від 8,3 до 9,5 млрд грн [13; 16].

Тобто під час кризи до переліку державних банків додалися три банки, які стоять на межі банкрутства. Та цей перелік може бути розширеним за рахунок банку “Надра”.

Під час кризи серед багатьох методів підтримки банківських установ, які використовують центральні банки, органи нагляду та регулятори більшості економічно розвинутих країн, має місце участь держави у процесі рекапіталізації банків та їх подальша націоналізація [4; 9; 10]. Хоча наслідки таких дій є неоднозначними. Наприклад, у цьому випадку виникає моральний ризик, пов'язаний з діяльністю наглядових органів. Такий моральний ризик може виникнути, якщо менеджмент банку буде впевнений, що наглядові органи нададуть їм підтримку в разі появи в них фінансових ускладнень тільки тому, щоб не допустити зниження довіри до банківської системи. У цілому відчуття офіційної підтримки банків, у разі появи в них фінансових проблем, здатне істотно послабити ринкову дисципліну.

Засоби органів банківського нагляду не повинні створювати подібних стимулів для банків. Також власники акцій не повинні отримувати компенсацію збитків у випадку, якщо банк переживає важкі часи; інакше це могло б заохочувати інші банки поводитися менш обачно і обережно в очікуванні того, що вони отримають таку ж допомогу, якщо в них виникнуть проблеми. Так само дії органів банківського нагляду не повинні захищати інтереси корпоративних службовців проблемного банку [14].

“Золоте банківське правило” свідчить, що величина і терміни фінансових вимог банку повинні відповідати розмірам і термінам його зобов'язань. У банківській діяльності повний збіг параметрів коштів, що акумулюються, та вимог зустрічається украй рідко. Баланс банку відображає наявність коштів, які є в його розпорядженні і вимоги на поточну дату, і в цей конкретний момент кількісно вони повинні співпадати один з одним. Проте для того, щоб така відповідність підтримувалася і в майбутньому, необхідно постійно поповнювати кошти, які вибувають, підтримуючи їх на необхідному рівні.

Дотримання “золотого банківського правила” забезпечується шляхом підтримки динамічної рівноваги пасивів і активів з постійним заміщенням коштів, що вибувають зі складу ресурсів, новими [5].

Для успішної діяльності на фінансовому ринку банки використовують три види капіталу: власний, залучений та позичений. Саме останні два види капіталу становлять левову частку у структурі капіталу кожного банку. Розмір власного, залученого та позикового капіталу регламентується Національним банком України. Світова та вітчизняна практика свідчить, що недостатність забезпечення банківськими ресурсами впливає на рівень стабільності та надійності банківської системи в цілому та на конкурентні позиції кожного з банків. Погіршення рівня достатності капіталу впливає на зниження ліквідності та рентабельності банківської установи і, звичайно, за умов збереження даної тенденції може призвести до банкрутства банку.

Альтернативою банкрутству та ліквідації банку є в першу чергу злиття та поглинання банків. Федеральною корпорацією зі страхування депозитів (Federal Deposit Insurance Corporation) США ще в 80-ті рр. минулого століття розроблено заходи щодо боротьби з банківськими кризами на основі матриці, в рамках якої вирішуються проблеми, пов'язані з банкрутством банку (табл. 1) [8].

Таблиця 1

Матриця катастроф

Шляхи вирішення проблеми	Банківський статус без змін	Банківський статус змінюється	Банк підлягає ліквідації
Вирішення проблеми в рамках	Банк вирішує проблеми за рахунок коштів	Банк поглинається більш вдалим конкурентом	Ні

приватного сектора	акціонерів		
Вирішення проблеми за допомогою уряду	Банк отримує додаткове фінансування під гарантії уряду	Регулятор допомагає знайти банк, зацікавлений у придбанні невіддалого колеги	Ні
Вирішення проблеми урядом	Банк отримує додаткове фінансування від уряду	Банк підлягає націоналізації	Банк ліквідується

Проаналізували матрицю (табл. 1), можна зробити висновок, що банк повинен підлягати націоналізації тільки на останньому етапі. До цього, наприклад, у випадку низького рівня капіталу проблему повинен вирішувати банк у рамках приватного сектора. Він може залучати інвесторів для проведення додаткової емісії цінних паперів тощо. Якщо ці дії неможливі або вони не дають позитивного результату, тоді слід звернути увагу на пропозиції інших фінансово-кредитних установ щодо злиття з ними чи поглинання. Слід зазначити, що коли таких пропозицій у банка-“невдахи” немає, то відбувається пряме втручання держави з метою знайти банк, зацікавлений у його придбанні.

Звичайно, ліквідація банку є найгіршим виходом не тільки для банку, а й для всієї фінансової системи в цілому. Як правило, припинення діяльності фінансової установи певною мірою підриває довіру до банківської системи або навіть може призвести до її кризи. І тому в Україні повинна використовуватися своя матриця катастроф, яка б передбачала втручання держави у вирішення проблем банку вже на початковому етапі їх розв’язання. Так, у разі наявності низького рівня капіталу необхідно ставити жорсткі умови щодо негайного підвищення рівня власного капіталу за рахунок коштів акціонерів або подальшої реорганізації таких банків.

Згідно із Законом України “Про банки і банківську діяльність”, основними формами реорганізації банків є злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми [1]. Порядок здійснення реорганізації банку за рішенням Національного банку України або тимчасового адміністратора встановлюється цим Законом і нормативно-правовими актами Національного банку України.

Одним із результатів реорганізації банків може стати створення банківських холдингів. У сучасних доволі складних економічних і політичних умовах, що опинилася Україна, – це б сприяло зміцненню банківського сектора, а саме: підвищенню капіталізації банків, покращанню конкурентноспроможності банківської системи. Але це повинно проходити не еволюційним шляхом, а за участю законодавчої та виконавчої влади.

Відповідно до чинного законодавства, материнському банку банківської холдингової групи має належати не менше 50 % акціонерного (пайового) капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є його дочірніми банками. Дочірній банк не має права володіти акціями материнського банку. Якщо ж дочірній банк набув права власності на акції материнського банку, він зобов’язаний відчужити їх у місячний термін. Банківські холдингові групи дозволяється створювати лише за умови, що угодою про їх створення передбачається виконання головним банком групи додаткових організаційних функцій стосовно банків – членів групи, а також формування системи управління спільною діяльністю. Банківський нагляд за діяльністю банківської холдингової групи здійснюється на індивідуальній та консолідованій основі. Материнський банк зобов’язаний подавати консолідовано-фінансовий і статистичний звіти групи. Материнський банк банківської холдингової групи відповідає за зобов’язання своїх членів у межах свого внеску в капіталі кожного з них, якщо інше не передбачено законом або угодою між ними.

Поглинання повинно охопити перед усім саме ті банки, котрі на сучасному етапі мають серйозні фінансові труднощі, опинилися на межі банкрутства, а таких зараз в Україні вже більше 30-ти банків [9].

Серед банків-практиків існує твердження, що необхідно зупинити вливання державних коштів у такі банки, як “Родовід Банк”, “Укргазбанк”, “Київ” та не розпочинати по відношенню до банку “Надра” (мова іде лише про рекапіталізацію, не торкаючись проблеми рефінансування). Ці банки необхідно ліквідувати та вивести з ринку як “токсичні” [12]. Можна погодитися з першою тезою про зупинення державних інвестицій у проблемні банки. Але в жодному разі не ліквідувати їх. Більш доцільно їх реорганізувати, наприклад шляхом створення державної банківської холдингової групи, материнським банком якого міг би виступити “Ощадбанк”. Якщо сьогодні реалізувати цей проект, то держава отримала б фінансову структуру із найбільшим розміром капіталу (табл. 2).

Таблиця 2

Капітал за станом на 1 жовтня 2010 р. [2]

№ з/п загального переліку банків	Банк	Капітал*, млн грн	Капітал (млн євро)	Питома вага (%)**	Статутний капітал, млн грн
Усього за		153670,1	14266,94	100,000	132990,66

банківською системою		4			
2	ОЩАДБАНК	16591,51	1540,38	10,80	14211,52
16	УКРГАЗБАНК	1841,51	170,97	1,20	5700,00
25	РОДОВІДБАНК	1235,70	114,72	0,80	8409,30
39	КИЇВ	679,40	63,08	0,44	3567,54
41	НАДРА	661,82	61,44	0,43	390,36
Усього за холдинговою групою		21009,93	1950,59	13,67	32278,72

* з урахуванням субординованого борга та без урахування недосформованих резервів;

** питома вага кожного банку у загальному обсязі

Капітал новоствореного холдингу становитиме відповідно 21009,93 млн грн, тоді як капітал "Укресімбанку" – 20378,6 млн грн, що майже дорівнює капіталу холдингу, створення якого пропонується.

Розглянемо, як вплине прийняття рішення про створення державного банківського холдингу на рівень концентрації продавців. Держава та споживачі банківських послуг зацікавлені в тому, щоб банківський ринок максимально наближався до ринку досконалої конкуренції. Навіть за характерними ознаками звичайно досить важко розрізнити, до якої ринкової структури відноситься той чи інший ринок. Однією з важливих емпіричних характеристик, що визначає тип ринку, вважається концентрація продавців, тобто ступінь панування фірми на ринку. Чим вищим є рівень концентрації, тим більше ринок наближається до монополюючої. Монополія характеризується максимально можливим рівнем концентрації продавців, а досконала конкуренція – мінімальним.

Коефіцієнт концентрації показує процент продажу продукції фірми або декількох фірм від загального обсягу продажу на ринку [11]. Більш досконалим показником є індекс ринкової концентрації Гіршмана – Герфіндаля. Він обчислюється як сума квадратів часток ринку всіх фірм, які продають на ньому свою продукцію. Для галузі з n -конкурентних фірм формула має вигляд:

(1)

$$I_{gg} = \sum_{i=1}^n p_i^2$$

де p_i^2 = квадрат частки ринку i -го банку, n – кількість банків.

З підвищенням концентрації ринку індекс збільшується. Максимальної величини він досягає для монополії – 10000. Якщо на ринку лише один продавець, то його частка в обсязі продаж дорівнює 100 %, звідси $100^2 = 10000$. Мінімального значення індекс набуває в умовах досконалої конкуренції. Індекс Гіршмана-Герфіндаля визначає різницю в рівнях концентрації галузі. Становище фірми-монополіста докорінно відрізняється від становища фірми в умовах ринку досконалої конкуренції. Основною відмінною є можливість впливати на ринкову ціну. У той час як конкурентна фірма приймає ринкову ціну як величину об'єктивно задану, що встановлюється внаслідок взаємодії безлічі продавців і покупців, монополія сама призначає ціну на свою продукцію. При цьому монополіст може як продавати весь обсяг продукції за однаковою ціною, так і призначати для кожної групи споживачів іншу.

В якості рівня продажу продукції скористаємося розміром кредитно-інвестиційного портфелю скоригованого на резерви за кредитними операціями станом на 1 жовтня 2010 р. [3]. Даний показник, на наш погляд, за своїм економічним змістом здебільшого підходить для характеристики рівня концентрації продавців на ринку банківських послуг. У результаті було отримано індекс концентрації виданих кредитно-інвестиційних коштів на рівні 479,5. Отже, можна стверджувати, що на даний час в Україні існує значний потенціал щодо реорганізації банківської системи шляхом злиття та поглинання банків.

Проаналізуємо запропонований нами варіант створення державного банківського холдингу, застосовуючи питому вагу виданих кредитно-інвестиційних коштів на базі банків "Родовід Банк" (0,238 %), "Укргазбанк" (1,244 %), "Київ" (0,091 %), "Надра" (2,612 %) та "Ощадбанк" (7,439 %). Розрахуємо за формулою (1) індекс концентрації Гіршмана-Герфіндаля. Він дорівнюватиме 550,9, що свідчить про наявність конкуренції та не створює жодних передумов щодо монополізації банківського сектора України.

Реалізація запропонованого проекту щодо злиття вищенаведених банків могла б мати такі результати:

– уникнення банкрутства окремого банку або навіть групи банків, що дискредитує банківську систему України;

- поліпшення репутації банків;
- підвищення рівня капіталізації банківської системи;
- можливість залучення більш кваліфікованих кадрів;
- зниження собівартості банківських послуг.

Досвід створення державної банківської холдингової групи надав би змогу на практиці відпрацювати всі нюанси нової державної стратегії перетворення фінансової системи країни та вирішити питання низької конкурентноспроможності вітчизняної банківської системи і проблему низької капіталізації банківської системи України.

Безумовно, банківська холдингова група має і недоліки, пов'язані зі складністю управління новоствореною структурою, виникненням додаткових ризиків. Але вдосконалення менеджменту організації, застосування різних способів зниження ризиків повинно сприяти більш скорішій акліматизації даної установи на ринку.

Звичайно, існує необхідність прийняття відповідних нормативних документів і створення органів, які б вирішували проблеми реорганізації банків. Наприклад, у Росії в післякризовий період 1999 – 2004 рр. достатньо ефективно функціонувало Агентство з реструктуризації кредитних організацій (за період свого існування ним реорганізовано 21 банк), діяв Федеральний закон "Про реструктуризацію кредитних установ".

На державному рівні було б доцільним створити систему заходів, які б сприяли заохоченню та стимулюванню банків об'єднуватися. До них можна віднести послаблення нормативних вимог НБУ та податкового тягара в період їх об'єднання та на час становлення холдингу [15].

На наш погляд, у скрутних економічних і політичних умовах, що переживає Україна, спасати від

банкрутства приватні банки за рахунок залучених на кредитних умовах ресурсів Міжнародного валютного фонду не вивчивши та не використавши альтернативні варіанти це не просто помилка, а злочин з боку державних мужів. По-перше, насторожують рекомендації самого МВФ, котрий спочатку рекомендує зробити якомога скоріше державні вливання в проблемні банки, які мають повертати борги зовнішнім позичальникам та надає під це кредити. А коли зовнішні запозичення погашенні за рахунок внутрішніх банківських ресурсів, як це сталося з банком "Надра", то МВФ вже рекомендує цей банк просто ліквідувати, не переймаючись задоволенням вимог величезної армії вітчизняних вкладників за депозитами.

Уряду та НБУ вже давно слід зробити вірні висновки щодо ефективності як консультативної, так і грошової "допомоги" МВФ. В іншому випадку виникає великий сумнів на предмет того, на кого працюють керівники цих державних установ: на Україну чи на країни-засновники МВФ. Ця характеристика відноситься також і по відношенню до Світового банку.

І по-друге, як ми знаємо зі Звіту Контрольно-ревізійного управління щодо аудиту діяльності попереднього уряду [6] вже за часів, коли банки "Родовід Банк", "Укргазбанк", "Київ" були державними у результаті порушень і недоліків фінансової та управлінської діяльності, держава втратила 26,2157 млрд грн, у тому числі "Родовід Банк" – 22,6 млрд грн, "Укргазбанк" – 2,8 млрд грн, "Київ" – 815,7 млн грн. Тобто, замість того, щоб негайно притягнути до відповідальності в усіх причетних до набуття катастрофічного стану цих банків, держава сама не здатна проконтролювати законну, ефективну підприємницьку діяльність даних банківських установ. Крім цього, з погляду нормативів їхньої діяльності і ліквідності, ніякого прогресу в реальному оздоровленні банки не отримали.

Підвищенню відповідальності керівників кредитних організацій повинно сприяти введення їхньої матеріальної відповідальності за заподіяний банку збиток у результаті розтрати й розкрадання коштів. У багатьох західних країнах така відповідальність поширюється на все майно керівника (менеджера), навіть і на майно всіх членів його родини.

З викладеного матеріалу можна зробити такі висновки. Державне фінансування та контроль за діяльністю банків під час кризи не сприяли оздоровленню вітчизняної банківської системи, проте отримано додатковий тягар для державного бюджету, створено прецедент, коли в разі появи фінансових проблем у банків вони будуть знати, що держава субсидує, а це здатне послабити ринкову дисципліну серед банків, стимулювати здійснення ними не припустимих за можливими наслідками ризикованих операцій. Треба приймати інші рішення, але в жодному разі не інвестувати, тому що це інвестиції внікуди.

Державна повинна розробити алгоритм запобігання банкрутствам банків, який повинен ґрунтуватися на реорганізації банків, котрі не мають достатнього розміру власного капіталу та не виконують нормативи НБУ. Удосконаленню регулювання процедур реорганізації повинно сприяти затвердження на законодавчому рівні механізму злиття та поглинання.

Зростання заборгованості перед МВФ не сприяє розвитку вітчизняної економіки та несе ризик стати украї уразливими перед втручанням у внутрішні справи України зовнішніх кредиторів. Гроші МВФ надаються Україні для того, щоб вона віддала старі борги. Україна перетворюється на хронічного боржника. У кредитній політиці МВФ простежується закономірність – головне, щоб їхні кредитні кошти спрямовувалися куди завгодно, тільки не в розвиток високотехнологічних, експортоорієнтованих виробництв.

Не слід залишати без уваги і проблему безвідповідальності керівників банківських установ, які опинилися на межі банкрутства, а також причетних до цього зацікавлених осіб. Органи банківського нагляду в обов'язковому порядку повинні ініціювати залучення таких осіб до цивільно-правової відповідальності в разі завдання банкам збитків.

Сучасний ринок – це арена влади та сил впливу, а не місце зустрічі попиту і пропозиції. А тому силі треба протиставити силу, силі капіталу – силу державної влади, єдину, котра перебуває в розпорядженні суспільства. Саме ця теза є вихідною при обґрунтуванні необхідності нового розуміння ролі сучасної держави та її значення в регулюванні економіки та банківської системи зокрема.

Література:

1. Про банки і банківську діяльність банків в Україні : Закон України від 7 грудня 2000 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>
2. Асоціація українських банків. Показники діяльності банків : Капітал: за станом на 1 жовтня 2010 р. (млн грн). – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=3603&menu=104&Itemid=112.
3. Асоціація українських банків. Показники діяльності банків: Структура кредитно-інвестиційного портфелю за станом на 1 жовтня 2010 р. (млн грн). – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=3602&menu=104&Itemid=112
4. Барановський О. Антикризисні заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. – № 4. – С. 8–19.
5. Вожжов А. П. Процеси трансформації банківських ресурсів : [монографія] / А. П. Вожжов. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2006. – 339 с.
6. Економічна правда : Звіт КРУ щодо Тимошенко. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/10/21/253078/>

7. *Івасів І. Б.* Управління вартістю банку : [монографія] / І. Б. Івасів. – К. : КНЕУ, 2008. – 288 с.
8. *Коваленко В. В.* Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : [монографія] / В. В. Коваленко, О. В. Крохмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
9. *Коваленко В. В.* Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення : [монографія] / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 153 с.
10. *Конопатська Л.* Деякі питання регулювання банківської діяльності в період світової економічної кризи / Л. Конопатська, К. Раєвський // Вісник НБУ. – 2010. – № 2. – С. 22–27.
11. *Косік А. Ф.* Мікроекономіка : [навч. посіб.] / А. Ф. Косік, Г. Е. Гронтковська. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 416 с.
12. Роль государства в финансовом секторе: какой ей быть? Пресс-релиз : Круглый стол “Роль государства в финансовом секторе: какой ей быть?” ; Лига финансового развития при поддержке “Зеркала недели”. – Режим доступа : <http://www.zn.ua/projects/banki/rol-gosudarstva-v-finsektore/70822/>
13. *Сколотяний Ю.* Час умивати руки. Скільки ще платники податків годуватимуть рекапіталізовані банки? / Ю. Сколотяний, В. Пасочник // Дзеркало тижня. – 2010. – № 42 (822). – 13–19 листопада 2010. – Режим доступа : www.dt.ua/2000/2040/70794.
14. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : [монографія] / [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВЗН “УАБС НБУ”, 2009. – 295 с.
15. *Черкашина К.* Банківський холдинг: переваги та недоліки для банківського сектора України / К. Черкашина // Вісник НБУ. – 2009. – № 1. – С. 42–45.
16. Ernst & Young: Для докапитализации банка “Надра” необходимо 8,3 млрд грн. – Режим доступа : <http://www.rbc.ua/rus/top/show/ernst-young-dlya-dokapitalizatsii-banka-nadra-neobhodimo-8-3-29102010180000>.

Надійшла до редколегії 09.12.2010 р.